

"יכך היא גאולתם של ישראל..."

גאולת ישראל, גמטא, אגדה

המדע הלכות תשובה פ"ה

פרק חמישי

א רשות כל אדם נתונה לו, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, כלומר הן מין זה שלאדם היה אחד בעולם

ואין לו מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מצמצמו בדעתו ובמחשבתו ידע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין לו מי שיעכב על ידו מלעשות הטוב או הרע, וכיון שכן הוא פן ישלח ידו ויכיר: **ב** אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי האומות ורוכ גולמי בני ישראל שהקביה גזור על האדם מחלת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן. אלא כל אדם, ואדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם. או חכם או [6] סכל. או רחמן או אכזרי. או כילי או שוע. וכן שאר כל הדעות: ואין לו מי שיכפהו ולא גזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מצמצמו ומדעתו נוטה לאיזו דרך שירצה. הוא שירמיהו אומר מפי עלין לא תצא הדעות והטוב, כלומר אין הבורא גזר על האדם לא להיות טוב ולא להיות רע: וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד עצמו, ולפיכך ראוי לו לכבות ולקנות על מה שעשה לנפשו וגמלה רעה, הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. חזרו ואמר הואיל ורשותנו בידנו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעונות רשענו שהרשות נתנה בידנו, הוא שכתוב אחריו נתפשה דרכינו ונתקדשה ונשובה עד ימי: **ג** ועיקר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוות. שני ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע, וכתוב ראה אנכי נתתי לפניכם היום ברכה וקללה, כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפץ האדם לעשות ממצוה בני האדם עושה בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר מי יתן היה לכם זה להם, כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא לבם מטור להם:

ואמנם בארתי לך זה, שלא תחשב השגונות אשר ישקרו בקם חקמי הפוככים" - אמיתות י". כי יחשבו שמו"ד" האדם ושימהו בעל מעלה, או בעל חסרון, ושהאיש מקרץ על-המעשים הקה"ב בקרם יא. אמנם אני יודע, שהדבר הפקסם עליו מתורמנו יי ומפילוסופי ינו יי, כמו שאמתוהו טענות יי האמת: שפפלו"ת האדם בלן מסורות לו אין מקרים אותו בקה"ב ולא מביא אותו" - וזל"ת עצמו - קל"ה, שישוהו לצד מעלה, או לצד חסרון - אלא-אם-כן" - תהיה לו תכנת המגויס לקד, כמו שבארנו: שיקל לו ענין, או יכבד; אכל" שיתחנב, או יהיה-בו נמנע" -

אין זה קל"ה. ואלו הנה האדם מקרץ על-פצלו"תיו - יהיו בטלות מצוות" התורה ואזהרותיה ויהיה הכל שקר גמור, אחר שאין בחינה לקדם במה-שיעשה! וכן הנה מתחנב בטול"ת המוד" ושהתקדמות", ולמוד קל"מאכת-מתשבת". הנה פל"נה הקל"ה וקב"ש, אחר שהאדם אי-אפשר לו קל"ה - מפני הגורם המקרים אותו מחוץ וזל"תו, לפי דעת האומרים זה - ששלא יעשה הפעל הפלוגני, ומקלי שביע התקמה הפלוגנית, ושללא תהיה לו המדה הפלוגנית. והנה הגמול והעלגש גם-כן ע"ל גמור: הן ממנו קצמנו לקצמנו", הן מהשם-יתקברך לנו". שנה שמעון שהרג לראובן - אחר שנה מקרץ שיהרג, וזה מקרץ שיהרג - קמה יענש שמעון? ואיך יתכן גם-כן עליו יתקבר, צדיק וישר הוא,

בגמ"ה, הלכות אגדה

בגמ"ה, הלכות אגדה, כ"ה

שיענישוהו על פעל שאי-אפשר לו ששלא יעשהו; ואמרו השם"ה ששלא יעשהו לא הנה יכ"ה? והיו בטלות גם-כן התקנות קל"ה עד סופן: מבנות פתים, וכנסים הממון, וקברות בעת השם, ונוקמים מן-הדומים להם - כי אשר נגזר שיהיה, אי-אפשר מבקתי היותי - ונה קל"ה שקר גמור וקנג"ד הפשקל"ה והמקל"ה, והקריסות חומת התורה; וקל"ה" על השם-יתקברך בעל"ה, קל"ה לו מקנה.

אמנם, האמת אשר אין ספק בו, שפפלו"ת האדם קל"ה מסורות לו: אם ירצה - יעשה; ואם לא ירצה - לא יעשה, מבקתי הקב"ה שיקריסוהו עליו - ומפני זה ראוי לציוותו. אמר: ראה גמתי לקניף היום את-החיים ואת-הטוב, את-הברכה ואת-הקללה - וקברת פתים (דברים ה, טו-יט) ושמ הבחירה לנו בקה"ב. וחיב העלגש קמי שמה"ה, והגמול קמי שיעבד: אם תשמעו, ואם לא תשמעו. וחיב המוד והתקדמות: ולקדמם אתם את-פגניכם (שם יא, יט) ולקדמם אתם ושקדמם לעשותם (שם ה, א), וקל"מה-ששא בקמוד המצוות".

וחיב גם-כן התקנות" קל"ה, כמו שכתוב בתורה: כי תבנה בית ה' וישית מעשה קל"ה ולא תשים זמים בקיבתך (דברים כב, ח); פן-ימות במקל"ה" (שם כ, ה"ו), בקה"ב לשכ"ו (שמות כב, יז); לא יחבל רמים נרקב (דברים כד, ו), והקרה בתורה ובנביאים מנה הענין, רצוני לומר: התקנות". אכל מה-שנמצא לתקמים, עליהם השלום, והוא אמרם: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" - היא גם-כן אמת, ונושה לצד מה-שקדמו. אלא שמהרה פשמים יטעו בו בני אדם ויחשבו קצת פפלו"ת האדם הנאות לקבירתו", שהוא מקרץ עליהם: קווג פלוגני, או היות הממון בידו" - ונה בקתי אמת.

והנה נשאר עלינו קבאר דקר אהד מנה הענין, והוא: שיש הפסוקים" יחשבו בקה"ב בני האדם", שהשם-יתקברך יגזר במרי", וששם-יתקברך יקרים עליו" - זה שקר, וצריכים אנו לקבאם, כי הרבה מקני האדם התפלגו"ה בקה"ב. ומזה מה-שנאמר לקברתם: ונעבדו וענו אתם ארבע מאות שנה (בראשית טו, יג), אמרו: הלא תראה שגור על-המקריים שיתמסו ורע ארבהם - וקמה ענשם, הלא בקב"ה, בגובת השם-יתקברך יתעלה השם-עבדו בקה"ב, כמו שגור עליהם" והתשובה לאלו: שנה הענין דומה

כאלו אמר השם-יתקברך: שהנזקדים לעתיד יהיה מהם מורד, ועובד, וחסיד, ורע" - ונה אמתי". ולא מפני זה המאמר" התחנב" פלוגני הרע להיות רע, ולא פלוגני הצדיק להיות צדיק על-קל"ה פנים". אכל קל"מי שירצה מהם להיות רע - יהיה בבחינתו, ואלו הנה רוצה להיות צדיק - הנה יכ"ה, ואין מונע לו" - וכן קל"ה צדיק וצדיק אלו הנה רוצה להיות רע, לא הנה מונע לו מזה. כי הדברים שאמר הקדוש-ברוך-הוא, לא אמרם על-איש ידוע", עד שיאמר: מקבר נגזר עליו" ואמנם באו הדברים לקד"ה, ונשאר קל"ה איש נאיש בבחינתו" בעקר יצירתו". וכן קל"ה איש נאיש מן-המפצרים אשר תמסו וענו אותם, הנה בבחינתו ששלא יתמסם אלו הנה רוצה, כי לא נגזר על-האיש בפכרטי"ו שיתמסם.

וואת התשובה בעצמה נשיב על-אמרו: הנה שכב עם-אבתיך וקם העם הנה ונה" אמרי אלהי נקר (דברים לא, טו), שאין הפרש בין זה, ובין אמרו: קל"מי שיעבד עבדות פוככים - יעשה בו כך נכד". שאם לא ימצא קל"ה מי שיעבד אותה, תהיה התפקדה קבשלה; ויהיה הקללות קל"ה קבשלה. וכן הענינים אשר בתורה: אין לנו לומר, באשר מצינו דין קל"ה בתורה - שנה שחלל שבת הנה מקרץ למעל; ולא מפני הקללותי ששאו בתורה, נאמר: שאשר עבדו עבדות פוככים וחסד"ו עליהם הקללות הנה, שנגזר עליהם לקב"ה - אכל בבחינתו עבדה קל"מי שיעבד וקל עליו העלגש, כמו שאמר: גם-הפה קתרו בדרכיהם וגו' (ישעיה טו, ג) גם-אני אקבר בתעלוליהם ומגורסם אביא להם (שם, ד).

אכל אמרו: ותקמתי את-לב-פרעה (שמות יד, ז) ואחר-כך ענשו וקמיתו - יש בו מקום לומר" ויעלה ממנו קדונו שרשי גדול. והספכל" מאמרי קנה הענין ושים אליו קנה, וסבר" אותו על-דברי וזל"ת - ויבחר קה"ב הטוב. והוא אצ"ה: שפרעה וסיפתו אלו לא הנה להם חטא אלא ששלא שקחו ישראל, הנה הענין מקסל" על-קל"ה פנים" - שהרי הקדוש-ברוך-הוא מנעם מלשלם אותם, כמו שאמר: כי-אני הקבדתי את-לבו ואת-לב

בגמ"ה, הלכות אגדה, כ"ה

עבדיו (שמות י, א). ואיך היתה מבקש מהם לשלחם, והם גברתיים
 שלא לשלחם? ואיך ענשם אמר-ךך באשר לא שלחם-וזה נראה
 ענין בלא ספק, וסותר כל-מה-שהקדמנו הצעתו? - אלא שאין
 הענין פן-אבל פרעה וסיפתו מרו בכחיתם בלי הכרתם,
 וקמסו הגרים אשר היו בתוכם. וענין עליהם ענין גמור, באשר
 נאמר בבאורי: "ויאמר אל-עמו: הנה עם בני ישראל גוי הנה
 נתחמקה לו (שם א, ט"ו) - וזאת הפעולה היתה מהם בבחירתם
 מקלי הכרם, רק ברצון קבכם. והנה ענין השם-יתברך להם על-
 זה למנעם מהתשובה, עד שחולו עליהם מהענינים מה-שהיה
 ראוי להם מן-הדין. ומניעתם מהתשובה היא - שלא ישלחם.
 וכבר באר לו השם-יתברך זה הענין והודיעו: שאילו היה רוצה
 להוציאם לך, הנה מאבד אותו וסיפתו והיו יוצאים קטרה
 מאין אתור. אמן, רצה עם הוציאו אותם" קצתם על-מה-
 שקדם קממת שעבודם, כמו שהבטיח' ואמר: וגם את-הגוי
 אשר יעבדו דן אנכי ואחריו-כן יצאו ברקש גדול (בראשית
 טו, יד) - ואי-אפשר לענשם אלו היו עושים תשובה; ועל-כן
 נמנעו מהתשובה והחזיקו בהם. והוא אמרו: כי עמה שלחתי
 את-ידי וגף אותך ואת-עמך בדרך נחמד מן-הארץ, ואולם
 בעבור זאת העמדתך בעבור הראתך את-כחי וקמצן ספר
 שמי בקל-הארץ (שמות ט, טו-טז).

10

ואין לך דוקא? עלינו אם נאמר: שהשם-יתברך יענש האדם
 וימנעו מהתשובה ולא יעזבוהו לחרת בתשובה - כי הוא
 יתברך ידע הסתאים, ולפי הקמתו וקשרו יהיה שעור הענין:
 פעמים בעולם-הוא לך, ופעמים בעולם-הנה לך; ופעמים
 בשניהם. וענין בעולם-הנה חלוק: פעמים יענש בגוף, פעמים

20

רבים ימנעו ביהיה, ככח

בממון, ופעמים בשניהם. וכאשר יבטלו קצת תנועות בני אדם
 שהם בבחירתו על-צד הענין: כבטול ידו מן-המלאכה שלא
 יכול לעשות בה מאומה, כמו שעשה לירבעם בן-נבטי, או
 קמא עניו מן-הראות, כמו שעשה לאנשי סדום, הנאספים על
 פתח לוט" - כן יבטל ממנו בחירת' התשובה, עד שלא יתעורר
 אליה קלל וימות בחטאו'. ולא נחשב" לדעת חכמתו, עד שזנע
 קמה ענין זה בזה המין מן-הענין ולא ענישו במין אחר, כמו
 שלא נזע מה היתה הסכה להיות לזה המין זאת הצורה, ולא
 היתה לו צורה אחרת. אבל הכפל: כי כל-דרכיו חסד ומשפט.
 ויניש החוטא כפי חטאו, ויגמל המיטיב כפי הטובות.

10

ואם תאמר: קמה בקש ממנו לשלח את-ישראל פעם אחר
 פעם, והוא נמנע מלשלחם? וקמה, לא באו עליה הפכות והוא
 עומד במרדו על-עקשותו - כמו שאמרנו: שענינו מהשם-
 יתברך הוא: שיעמד על-עקשותו - ולא היה מבקש ממנו לבטל'
 מה-שאי-אפשר לו לעשותו; וזה גם פן היה להקמה מהשם יתברך,
 שיודיעוהו: שהשם-יתברך יבטל בחירתו קשי' צה"
 לבטלה. ואמר לו: הנני מבקש מהם לשלחם, ואם תשלחם -
 תהיה נצול, רק ידעתי שאמה לא תשלחם - עד שתמות". והנה
 הוא צריך שיודע" לשלחם, עד שיראה הפך דברי הנביא
 שאמר, שהוא היה נמנע' להודות - ולא היה יכול. והנה בזה
 אות גדול ומקורם אצל בני-אדם, כמו שקתוב: וקמצן ספר
 שמי בקל-הארץ (שמות ט, טו), שהשם-יתברך אפשר שיענש
 האדם: שימנעוהו בחירת פעולה אחת', ויודיעוהו בזה, שלא יוכל
 למשך נפשו" ולהשיבה אל הבחירה ההיא.

20

אין בחירה לכל-ישראל

הבחנה זאת בין ערך היחידות והצבוריות, מקיפה עולם ומלואו. וממנה הבחנה
 בענין הבחירה. "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"⁷⁵, זה נאמר לגבי היחידים.
 כל הפרובלמות שנובעות מן הבחירה, הן ברשות היחיד, אבל כאשר יש יותר
 כלליות - יש פחות בחירה. אין בחירה לבחור בטוב ורע, יש כפיית הר
 כגיגית⁷⁶ לכל הדרות⁷⁷. אצל קדמונים ראשונים, יש הרחבת דברים על זה, כגון
 בעל העקדה⁷⁸ ועוד. אין אפשרות לכלל-ישראל לעזוב את ד'. רק יחידים יכולים
 להיות פושעי ישראל - מעט יחידים או הרבה יחידים; אבל אצל הכלל,
 האומה, הצבור, אין מציאות של בחירה, אלא רק טבע אלוהי קבוע ומחלט.
 הערך האמיתי של ישראל הוא הצבוריות, בית יעקב, ומה שמשך "נצח ישראל
 לא ישקר ולא ינחם"⁷⁹.

אמת הנצח

ההיסטוריה הפרטית שלך היא חלק
 מנצח ישראל בהיסטוריה. אני ואתה וכולנו הננו חלק של העם הגדול הזה,
 חלק ד', יחלק ד' עמו⁸⁰. בין שאתה מכיר בכך, ובין שאיך מכיר, בעל
 כרחך אתה חלק ממנו. איני מתכוון להכרח במובן של יכפייה דתיות, אלא
 של כפייה היסטורית אלוהית. האמונה היא בטבע שלנו. היא לא מתחילה
 מפלונג-אלמוני, אלא נמצאת בטבע הצבורי האומי, בטבע הנשמה של עם
 ישראל. מתוך כך אפשר להבין את הביטוי של אבא ז"ל: 'היהודי
 הלא-מאמין, האפיקורוס היותר גדול בישראל, הוא יותר מאמין מהגוי
 הדתי'⁸¹.

הכפייה במובן האומי ההיסטורי האלוהי, היא תוכנה של כפיית הר
 כגיגית⁸². אמנם יש לאדם בחירה חופשית, אך לא לגבי כל הדברים. אדם
 אינו יכול לחדול להיות אדם ולהיות ציפור השט במרחבים. אולי יוכל
 להתנהג כמו ציפור, לשים קינו על ראש העצים ולשיר, אך לעולם יסאר
 אדם. כמו כן, הטבע הישראלי כפוי עלינו בכפיית הר כגיגית. הוא מציאות
 אלוהית מוחלטת שאינה ניתנת לשינוי. אמונתו של היהודי אינה מתחילה
 מהתאמצותו האישית והתעמקותו, אלא מהטבע שלו; אלא שטבע זה יש
 גלותו על-ידי לימוד. לימוד אמונה מסייע למצוא את הגונו בעומק הטבע.

ואנו אנשים, שעצם המהותיות שלנו היא הבחירה
 החפשית והגמורה. כלומר: העצמות שלנו, שהיא בתוכן הפנימי שלה, במהלך
 נשיתה ברצונה החפשי, משחזרת מכל דבר מעיק, שהיא תמיד מתלווה עמה
 במציאות המעשית. אשר עלי-כן המציאות של אופי-הרצון המתגלם בבחירה המעשית
 הגלויה היא רק צל הרושם מאותה העצמות המתולטת של עומק הרצון ביסודו
 הגנתי, שעיקר עולם הבחירה ותחושש תלוי עליו. ואין אותו התוכן של הבחירה
 הגננת דבר שהוא חוץ ממנו, כיא המיטב והעיקרי שבהירנתו. התורה היא מתגלה
 היא בכל מלאה בצפייה העליונה, שהיא משכללת את התורה לפי מדתה, וקובעת
 ביכ תחום מצומצם מאד לבחירה הגלויה, שגם היא לוקחת גורל בהתייה הכוללת,
 אבל במדרגה ירודה מאד לגבי הגורל העליון של הבחירה הגנוה, הגלויה בכל
 עשרה רק לצפייה העליונה, והזמן והמקום גופו - כלל התורה המוגבלת - גם
 הוא הנהו צל מוגבל בהשגתנו מההווה החפשית העליונה. כמשפט הבחירה החפשית
 הנערכת לעומת הבחירה הגנוה.

אין הרג הין-אמת

אמת הנצח, אמת הנצח

78. "זוהי שכתב כחיד שהכל בידי שמים חוץ
 מיראת-שמים, נאמר על הפרט ועל הכלל בשם... הנה בעקידה פרשת נצבים מאריך הוא לכאר תוכן
 הבחירה שכות הקביה עם ישראל בערכות מואב, שהוא בני על יסוד סילוק הבחירה מהכלל כולו,
 ולבריו לא נאמר הכל בידי שמים חוץ מירש (=מיראת שמים) כיא דוקא על הפרט, אבל כלל
 ישראל כשם שיש כריתות ברית על קיומו, כן יש כריתות ברית שלא יעזוב, בכללו, ברית ד'. ולא
 ראיתי מחכמי ישראל הגדולים מי שחלוק עליו כזה" משפט כהן, עמ' שכח.